

Lampé László

Ünnepség az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulóján

Felemelő, az alkalomhoz illő és méltó ünnepség volt a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében 2007. május 2-án az Orvosi Hetilap (1. kép) alapításának százötvenedik évfordulóján. Az ülést a Hetilap főszerkesztője, szerkesztősége, a Markusovszky Lajos Alapítvány és az Akadémiai Kiadó rendezte gondos előkészítés és szervezés után. A jubileum alkalmából Emlékkönyv jelent meg, és érem készült (Pató Róza munkája) az eddigi hat főszerkesztő arcképével (2. kép).

Az Orvosi Hetilap első száma 1857. június 4-én jelent meg. Napjainkig megőrzött rangját és nemzetközi helyét jól jelzi az a tény, hogy a jelenleg is kiadásra kerülő szaklapok közül a világ hatodik legrégebbi szakfolyóirata. A már korábban megjelentetett lapok: a New England Journal of Medicine, a Lancet, a Wiener Medizinische Wochenschrift, a Münchener Medizinische Wochenschrift, a Nederland Tijdschrift voor Geneskunde. A Hetilappal azonos évben indították a British Medical Journalt. Azt is hozzátehetjük, hogy nincs egyetlen más, ilyen régóta meglévő hazai sajtótermék, sem társadalmi, sem politikai. A hivatalos fórumok a Magyar Kulturális Örökség részének nyilvánították.

Az alapító és első felelős szerkesztő Markusovszky Lajos, a magyar orvostudomány, az egészségügyi szervezés kiemelkedő alakja. Csorbán (Strba) született 1815-ben. Édesapja protestáns lelkész volt. Orvosegyetemi tanulmányait 1834-ben kezdte a pesti egyetemen, de csak tíz év múlva kapott diplomát, mert anyagi gondok miatt tanulmányait néhány évre megszakította, és nevelői munkát vállalt. Ezt követően tanulmányúton volt Párizsban, Bécsben és Angliában. Onnan hazatérve a híres sebész, Balassa János munkatársa, majd a szabadságharc idején tábori sebész. A fejsérülést kapott Görgey Arthur tábornokot is ápolta, és orvosként kísérte városról városra, csatáról csatára. A szabadságharcban vállalt szerepe miatt állását elvesztette, és tartós rendőri megfigyelés alatt állt.

Tanulmányútjain hangyaszorgalommal gyűjtötte az új ismereteket, a hasznosítható ötleteket. Érelődött benne egy magyar nyelvű orvosi folyóirat létrehozása és egy magyar orvosi könyvkiadó alapítása. Sok tehetséges fiataalt segített ösztöndíjakkal, és küldhette őket kapcsolatai révén külföldi tanulmányutakra.

Markusovszky széles látókörű, szélsőségektől mentes, józan gondolkodású, egyenes jellemű vezető volt. Munkatársaival 1857-ben alapította meg az Orvosi Hetilapot.

1. kép

2. kép

Az első szám június 4-én jelent meg. Szerkesztő Markusovszky Lajos. Programját világosan kifejti: „Célunk az orvosi tudomány művelése közöttünk és általunk; figyelmeztetni ügyfeleinket a tudományos orvosi világ tanulmányaira és felfedezéseire; terjeszteni és meghonosítani közöttünk az okszerű és lehetőleg tüzetes korbúvárlat elveit és eljárását; megörökíteni hazánk javára kitűnő szakembereink tapasztalatait és buzdítani őket nemes munkálkodásbeli kitartásra; ébren tartani honunk minden vidékein a tudományos haladás és nemzeti műveltség iránti részvétet; értékesíteni tanintézeteink és kórodáink tanulságos anyagát; közreműködni honunk egészségi viszonyai és kincsei megismerésére és az orvosi hivatás tudományos és erkölcsi emelésére.” Többször kifejtette azt a nagyon

fontosnak tekintett célt, hogy magyar nyelvű legyen a folyóirat, ugyanis abban az időben az orvosok elsősorban német nyelvű szaklapokból tudták bővíteni szakmai ismereteiket.

A szerkesztő társa néhány évig Poór Imre, 1862-től 26 éven át Balogh Kálmán. Balogh professzor széleskörű tudására és műveltségére, szerkesztői rátermettségére különösen akkor volt nagy szükség, amikor Markusovszky miniszteri feladatokat kapott. Közös érdemük, hogy a Hetilap 1863-ban nőorvosi, gyermekgyógyászati és szemészeti melléklettel bővült.

Balogh Kálmán 1888-ban bekövetkezett halála idején Markusovszky is betegeskedett, és sokféle kötelezettségén enyhítve a Hetilap szerkesztői teendőit 1889-ben átadta Balogh tanítványának, a hihetetlen munkabírású Hógyes Endrének. Szerkesztő társa Marikovszky György és Székely Ágoston. Sokak szerint Hógyes 15 évig tartó szerkesztősége idejében élte a Hetilap egyik fénykorát. Hógyes a veszettség elleni Pasteur-védőoltás módosításával és bevezetésével, a budapesti Pasteur Intézet létrehozásával és nemzetközileg is elismert kutatómunkájával korának egyik kiemelkedő tudósa, orvosa volt. Érdemei közé soroljuk, hogy az immunológia az ő idejében kapott első ízben lehetőséget a publikációkra. Szerkesztőségi munkatársai között megtalálható a hazai egészségügy sok kiválósága: Bókay Árpád, Dollinger Gyula, Fodor József, Grósz Emil, Jendrassik Ernő, Korányi Sándor, Liebermann Leó, Moravcsik Ernő, Tangl Ferenc, Tauffer Vilmos.

Hógyes betegsége miatt 1905-ben Lenhossék Mihály főszerkesztő, és helyettese Székely Ágoston vette át a Hetilap szerkesztését. A főszerkesztőről Székely a következőket írja: „...újra olyan nagyformátumú tudós áll a lap élén, aki nemzetközi hírű kutató, a szakmája (az anatómia) oktatását korszerűsítő pedagógus, mint tudományos közéleti tényező pedig a természettudományos szemlélet hirdetője...”

Szerkesztői tevékenységük kezdetére esik a Hetilap alapításának 50 éves jubileuma. Szerkesztőségi közleményben (1906) emlékeznek meg Markusovszkyról, és hajtanak fejet az alapító főszerkesztő nagysága, életműve előtt. Felsorolják a fél évszázad orvostudománya haladásának főbb állomásait (a fertőző betegségek etiológiájának a felismerése, a bakteriológia megteremtése, az érzéstenítés módszereinek fejlesztése, az aszepszis érvényre juttatása, a szem- és gégetükör, cisztoszkóp, röntgen stb.), és részletezik a hazai orvostudomány fejlődésének mérföldköveit (az orvosi karok megerősödése a budapesti és a kolozsvári egyetemen, új karok, köztük közegészségügyi intézetek létesítése, fővárosi és vidéki kórházak létrehozása, fejlesztése – hangsúlyozva, hogy még nagyon sok a tennivaló), kiemelik ezen fejlesztésekben Trefort Ágost és Markusovszky Lajos érdemeit. Méltatják a következő szerkesztők, Hógyes Endre és Antal Géza munkásságát is: „A lap e 15 év alatt is, bátran mondhatjuk, megmaradt magaslatán, megőrizte csorbíthatatlanul a reá maradt nagy hagyományokat és híven a változatlan irányban szolgálta nemcsak az orvosok napi igényeit, hanem ezen felül a magyar orvostudomány magasztos ügyét is”. A közlemény kitér néhány fontos

igényre is. Ezek közül kiemelhető: „...elvárjuk orvosainktól, valamint egyéb tudósainktól is, hogy irodalmi közleményeiket elsősorban magyar nyelven tegyék közzé. Ha a cikk értékes, tanulságos, s új tényeket vagy eszméket tartalmaz, nemcsak megengedhető, de nagyon kívánatos is a magyar tudomány hírneve szempontjából, hogy egész terjedelmében vagy legalább kivonatosan megjelenjen a nagy világnyelvek egyikén, a világszerte elterjedt külföldi lapok vagy folyóiratok valamelyikében is. Amde a magyar nyelven való közlés el nem maradhat, ...erre szükségünk van, hogy itt minálunk egészséges, pezsgő tudományos élet, nemzeti tudomány s a tudományok ápolására kiművelt, hajlékony nyelv fejlődjen.”

A Hetilap a húszas évek elején súlyos anyagi válságba jutott, és féltő volt, hogy megszűnik. Segítségért fordultak a Vallás és Közoktatásügyi miniszterhez, felajánlották megvételre a lapot, aki eleget tett a kérésnek azzal a feltétellel, hogy a Hetilap „...tükre legyen a klinikai, a gyakorlati orvostudomány itthoni haladásának és kutatásának s szolgálja a magyar orvosok tudás- és ismeretigényeit.” A szerkesztést és kiadást olyan testületre bízta, „amelyben az orvosi tudomány és ténykedés összes faktorai – a fakultások, kórházak és orvosok” – képviselve voltak. A felelős szerkesztő Vámosy Zoltán akadémikus, nemzetközi hírű farmakológus. A „Beköszöntőben” azt írja, hogy siker csak akkor remélhető, ha az Orvosi Hetilap pártolására az egész magyar orvosközösség összefog és áldozatra kész.

Több mint egy évtizeddel később, a 81. évfolyam első számában a felelős szerkesztő azt írja, hogy „13 év munkája esik ránk és ezt az időt méltán lehet az Orvosi Hetilap újjászületésének nevezni.”

A lap ebben az időszakban is megemlékezett minden fontosabb orvosi eseményről, amelyek közül néhány külön figyelmet érdemel.

A Budapesti Királyi Orvosegyesület 100 éves jubileuma. „Felmérhetetlen az a haszon és érték, amit az egyesület működése a közegészségügy és orvosképzés, valamint tudományunk fejlesztése terén jelentett nemzeti kultúránk itthoni és külföldi fényének emelésére” – írja Vámosy az 1937. október 16-án megjelent köszöntőben.

Ugyanezen év november 6-i szám címlapján Szent-Györgyi Albert portréjával jelent meg Vámosy méltatása a Nobel-díj odaítélése alkalmából. A befejező sorok: „A Szegedről sugárzó fényből jut a munkatársaknak is, kikről a legbarátibb főnök sohasem feledkezik meg és jut nekünk is szegény magyaroknak egy biztató sugár, amit köszönünk Neked dicső Kartársunk, Szent-Györgyi Albert.”

Megemlékeztek Markusovszky Lajosról, a lap megalapítójáról halálának 50. évfordulóján. Indokolt idézni Vámosy visszaemlékezéséből: „...mi gyöngé és méltatlan utódai meghajlunk az ő nagy és tiszteletreméltó emléke előtt és azzal a megnyugtató tudattal tesszük le a tollat, hogy legjobb erőink szerint igyekeztünk ezt az ő legkedveltebb alapítását, amivel élete nagy munkáját megkezdette – a húszas évek elején a végromlástól megóvni és a most, évek óta dúló szörnyű há-

ború alatt is sértetlenül fenntartani. Áldott legyen Markusovszky Lajos emléke, aki nekünk ehhez az erőt és kitartást adta.”

Bővült és sokat gazdagodott a folyóirat „Az orvosi gyakorlat kérdései” melléklettel (1928–1944 között jelent meg), amely minden héten nyolc hasábon tájékoztatót a legaktuálisabb diagnosztikai és terápiás kérdésekről.

A világháború végén ismét nehéz időszak következett, 1945 és 1947 között az Orvosi Hetilap szünetelt. 1948-ban a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete kiadásában indult újra két főszerkesztővel (Horányi Béla és Rusznyák István) és a felelős szerkesztő Trencsényi Tiborral. Egy évvel később a lap kiadója az Orvosegészségügyi Szakszervezet, a főszerkesztő Issekutz Béla, de a felelős szerkesztő továbbra is Trencsényi Tibor 42 éven át, 1989. szeptember 30-ig. Induláskor közösen fogalmazták meg terveiket: „Az Orvosi Hetilap a magyar orvosi irodalom legnagyobb múltú lapja. Megalapítója Markusovszky Lajos 1848 generációjához tartozott. Nemzeti történelmünkben a haladás irányvonalának követője, orvostörténelmünkben annak élharcosává vált. Munkássága az újkori magyar orvostudomány megalapozójává teszi.” „Mi, a centenárius év kortársai az Orvosi Hetilap elakadt életét újjáéleszteni és folytatni akarjuk.” „Újat, korszerűt, jót akarunk.”

Trencsényi Tibor méltó utóda volt a korábbi főszerkesztőknek. Szívvel, lélekkel, lelkesedéssel, fáradságot nem kímélve szerkesztett, bírált, levelezett és fejlesztett. A lap az újraindulás évében 16 oldalas volt, évek múlva 56 oldalra jelent meg, az előfizetők száma 3000-ról 15 000-re nőtt. Hosszú ideig egyetlen főállású adminisztrátorral látta el a szerkesztés sokrétű munkáját.

Trencsényi Tibor középiskolai tanulmányait többek között a debreceni Református Gimnáziumban végezte. Az orvosi diploma megszerzését követően a belgyógyászati szakterületet választotta. Bécsben volt hosszabb tanulmányúton. Orvosi szemléletének alakításában meghatározóak voltak a neves bécsi profeszszorok (Julius Tandler anatómus, Franz Chvostek belgyógyász és mások). Katonai szolgálat és hadifogság után rövid ideig Budapesten a II. sz. Belklinikán dolgozott, majd több évtizeden át mint a hadsereg orvostisztje működött. Sokoldalú tudományos tevékenységet fejtett ki, az orvostudományok doktora fokozatot a vesebetegség tüneteivel járó vérzékenység és láz tanulmányozásával szerezte. Felismerte, hogy a krónikus májgyulladás, a májzsugor és az elsődleges májrák kialakulásában a vírusoknak kóroki szerepe van.

Legfőbb érdemének tartjuk azonban az Orvosi Hetilap fejlesztését a rovatok gazdagításával, új szakterületek felkarolásával, a lektorálás új rendszerének kidolgozásával. „Meghatározó szerepet töltött be Markusovszky Lajos életművének ’újra felfedezésével’, irodalmi feldolgozásával” – írja István Lajos. Horus néven orvostörténeti melléklet indult az ötvenes évek végén. A rovat vezetői az orvostörténelem legkiválóbb hazai képviselői (Gortvay György, Berndorfer Alfréd, Székely Sándor, Honti József, Hidvégi Jenő, Gerencsér Ferenc, jelenleg Szállási Árpád). A szerkesztőség szinte beépült a magyar egészségügy organizációjába, írja Fehér János professzor. Hasonlóan elvülhetetlen érdeme Marku-

sovszky Lajos életművének és szellemiségének rendszeres méltatása. Évről évre megrendezte a Markusovszky emléküléseket, és a hatvanas években létrehozta a Markusovszky díjat, amelyet az emlékülésen kapott meg az arra érdemes személy, ünnepi előadása után.

A kiadó többször változott, 1957-től a Medicina Egészségügyi Könyvkiadó gondozta a Hetilapot.

Trencsényi Tibor több mint 42 évig tartó igen sikeres főszerkesztői munka után vonult nyugállományba, és 1989. október 1-jén átruházta a nem könnyű örökséget kedves munkatársára, Fehér János professzorra.

Váratlanul ismét rendkívül nehéz időszak következett. A rendszerváltozás korábban nem tapasztalt gondokat hozott, és már-már úgy tűnt, hogy megszűnik a 130 éve folyamatosan megjelent Orvosi Hetilap. A megelőző évtizedekben az Orvos-egészségügyi Dolgozók Szakszervezete volt a Lap tulajdonosa, a szükséges anyagi támogatást pedig az Egészségügyi Minisztérium biztosította. A tulajdonos felmondta a szerződést, a Minisztérium megszüntette a támogatást. Ugyanakkor a Medicina Kiadó is válságba került.

Ebben a helyzetben Fehér János professzor és a Németországban élő Csomós Géza professzor akkoriban még szokatlan elképzelése és határozott lépése mentette meg a Hetilapot. Létrehozták a Markusovszky Lajos Alapítványt, annak kuratóriumát, mint a lap tulajdonosát. A kuratórium tagjait a Hetilap elkötelezett hívei közül választották ki. Sok nehézség árán sikerült megteremteni az anyagi bázist is, a kiadói munkát pedig a világszerte nagy tapasztalatokkal rendelkező Springer Kiadó vállalta.

Fehér János főszerkesztő nemzetközi szinten is kiemelkedő gasztroenterológus, belgyógyász, akadémiai doktor (1981). 1983–93 között a SOTE II. Sz. Belklinika igazgatója, 1989-től az Országos Belgyógyászati Intézet igazgatója, több hazai szakmai szervezet elnöke, több hazai és nemzetközi szakmai szervezet vezetőségi tagja. Számos könyvet írt, szerkesztett, ezek mellett folyamatosan gondoskodik arról, hogy a Hetilap évről évre magasabb színvonalat érjen el.

Gazdasági változások miatt a Springerből kiváló, de az anyacéggel jó kapcsolatokat ápoló Springer Hungarica folytatta a lap gondozását 2001-ig.

A szerződés lejártakor a kiadás pályázat útján az időközben új feltételek között megerősödött Medicina Könyvkiadó Rt.-hez került. A lap új, tetszetős borítót kapott, szerkezete az igényekhez igazodó szerkesztési ötletekkel gazdagodott. Sikeresnek bizonyult a „Mindennapok gyakorlata”, a „Betegségekről röviden” új rovat, és az orvostörténeti „Horus” rovat fejlesztése. Az Alapítvány Markusovszky-emlékérmét készíttetett (Pató Róza szobrászművész alkotása), amit Markusovszky Lajos halálának évfordulóján, az évenként megrendezett ünnepségen vehet át az az egy vagy két kitüntetett, aki évek-évtizedek óta jelentősen támogatta a Hetilapot. Az utóbbi években a Markusovszky-ünnepséget kétnapos tudományos üléssel kötötték egybe. Ennek témáját (A mindennapok gyakorlata), referátumait, előadásait sok résztvevő, főként családorvos érdeklődése kísérte.

3. kép

Öt év elteltével újabb pályáztatásra három kiadói ajánlat érkezett. A legkedvezőbb vállalással és perspektivikus ígéretekkel a legrégebb magyar kiadó, az Akadémiai Kiadó nyerte el a lap gondozásának jogát. Határozott igényként merült fel a Hetilap internetre kerülése (megtörtént), angol nyelvű változat (Hungarian Medical Journal) kiadása, aminek első száma a jubileumi ünnepségre időzítve megjelent (3. kép), és rövid néhány éven belül olyan fejlesztés reménye, amely biztosítja impakt-faktor megszerzését. Látva és tapasztalva Fehér János professzor ötletekben gazdag főszerkesztői tevékenységét, a szerkesztőség, a Markusovszky Lajos Alapítvány Kuratóriumának igyekezetét és az Akadémiai Kiadó magas színvonalú munkáját és aktivitását, minden remény megvan arra, hogy ez a kíváncsi is teljesül, és azzal az Orvosi Hetilap a nemzetközi porondon is „magasabb osztályba” léphet.

Irodalom

- FEHÉR JÁNOS: *Búcsú az egykori Felelős Szerkesztőtől.* Orv. Hetil. 137. 2391–2392. (1996)
- FEHÉR JÁNOS, GAZDA ISTVÁN, SZÁLLÁSI ÁRPÁD (szerk.): *Emlékkönyv az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulójára.* Akadémiai Kiadó Zrt. Budapest, 2007.
- HORÁNYI BÉLA, RUSZNYÁK ISTVÁN, TRENCSENY TIBOR: *Az Orvosi Hetilap új útja.* Orv. Hetil. 89. 1–2. (1948)
- HÖGYES ENDRE, ANTAL GÉZA: *Az Orvosi Hetilap tisztelt olvasóihoz.* Orv. Hetil. 33. 1–2. (1889)
- ISTVÁN LAJOS: *Markusovszky-kultusz Vas megyében és a szombathelyi kórházban.* Orv. Hetil. 148. 753–759. (2007)
- LENHOSSÉK MIHÁLY, SZÉKELY ÁGOSTON: *Az Orvosi Hetilap ötvenedik évfolyamának megindulakor.* Orv. Hetil. 50. 1–5. (1906)
- MARKUSOVSKY LAJOS: *Beköszöntő.* Orv. Hetil. 1. 1–8. (1857)
- VÁMOSSY ZOLTÁN: *Beköszöntő.* Orv. Hetil. 67. 1 (1923)